

The Metabolism of the Victorian Turkish Bath

Burkay Pasin, Gül Kacmaz Erk

22

Het metabolisme van het Victoriaanse Turkse bad

To counteract the detrimental effects of modernisation associated with industrialisation and the explosive growth of cities, Victorian British culture incorporated many Eastern cultural forms and building types, including the Turkish bath. Introduced in Great Britain in the mid-nineteenth century, the Turkish bath rapidly grew in popularity among all sections of the British populace. Initially established as therapeutic centres to promote public health and cleanliness, these baths ultimately attracted a broad range of users from various social strata.¹

This article revisits the Victorian Turkish bath as a paradigm that inculcated modern behaviour norms through practices of health and hygiene combined with leisure and pleasure. Based on case-study research, it aims to uncover how this combination of public health and pleasure contributed to the changing metabolism of the Victorian city after 1850 and how this combination was expressed in the design of the baths.²

Historical Context: Baths and Urban Metabolism

Urban metabolism cannot be merely considered a pattern shaped by flows of energy, material

**The Metabolism of the Victorian Turkish Bath/
Het metabolisme van het Victoriaanse Turkse bad
Burkay Pasin, Gül Kacmaz Erk**

Om tegenwicht te bieden aan de schadelijke kanten van modernisering, die gepaard gingen met de industrialisatie en de explosieve groei van steden, nam de Britse cultuur in de Victoriaanse tijd veel culturele gebruiken en gebouwtypen uit het Oosten over, waaronder het Turkse bad. De populariteit van het Turkse bad, dat in het midden van de negentiende eeuw in Groot-Brittannië werd geïntroduceerd, groeide al snel in alle geledingen van de Britse maatschappij. Aanvankelijk bedoeld als therapeutisch oord voor volksgezondheid en hygiëne, trokken ze uiteindelijk een breed scala aan gebruikers uit verschillende sociale strata.¹

In dit artikel wordt het Turkse bad uit de Victoriaanse tijd besproken als een paradigma, dat de bevolking doordrong van moderne gedragsregels via een praktijk, die gezondheid en hygiëne combineerde met ontspanning en vermaak. Het onderzoek is gebaseerd op een aantal casestudies, waarin wordt nagegaan hoe de combinatie van volksgezondheid en vermaak bijdroeg aan het veranderende metabolisme van de Victoriaanse stad na 1850, en hoe deze combinatie in het ontwerp van het bad tot uitdrukking kwam.²

and infrastructure, signifying the natural spatiotemporal processes in the city; according to contemporary scholars of architecture and urbanism it is also associated with the social, cultural and political dynamics of the urban environment.³ We assert that the provision of water to public institutions played a significant role in the changing metabolism of the Victorian city through industrialisation. By means of public health campaigns, the ideology of cleanliness extended beyond the private bathroom into public venues, like the Turkish baths.

Having explained urban metabolism as a symbiotic relationship between social and biophysical organs of urban space, Matthew Gandy asserts that this symbiotic relationship 'not only involved a hybridized interaction between nature

¹ For detailed information about the architectural and social history of Victorian Turkish baths, see: Malcolm Shifrin, *Victorian Turkish Baths* (Swindon: Historic England, 2015).

² The research was conducted in the five existing Victorian baths by the authors during a five-month period between 15 August 2017 and

15 January 2018, supported by Queen's University in Belfast and Izmir University of Economics in Turkey, as part of the Overseas Experience Program.

³ See: Daniel Ibañez and Nikos Katsikis, 'Editorial', *New Geographies*, no. 6: *Grounding Metabolism* (2014), 2-9.

23

[BACK](#)

Historische context: het bad en de stedelijke stofwisseling

Het metabolisme van de stad is niet alleen een patroon van stromen energie, materie en infrastructuur, die de natuurlijke tijd-ruimtelijke processen van de stad vertegenwoordigen, maar heeft volgens hedendaagse onderzoekers op het vlak van architectuur en stedenbouw ook te maken met de maatschappelijke, culturele en politieke dynamiek van de stedelijke omgeving.³ Wij stellen dat de watervoorziening aan openbare instellingen een belangrijke rol heeft gespeeld in het door de industrialisatie veranderende metabolisme van de Victoriaanse stad. Door middel van op de volksgezondheid gerichte campagnes, sijpelde de reinheidsideologie

¹ Zie voor gedetailleerde informatie over de architectonische en sociale geschiedenis van het Victoriaanse Turkse bad: Malcolm Shifrin, *Victorian Turkish Baths* (Swindon: Historic England, 2015).

² De auteurs voerden het onderzoek naar de vijf nog bestaande Victoriaanse baden uit in een periode van vijf maanden tussen 15 augustus 2017 en 15 januari 2018,

met steun van de Queen's University in Belfast en de Izmir University of Economics in Turkije, als onderdeel van het Overseas Experience Program.

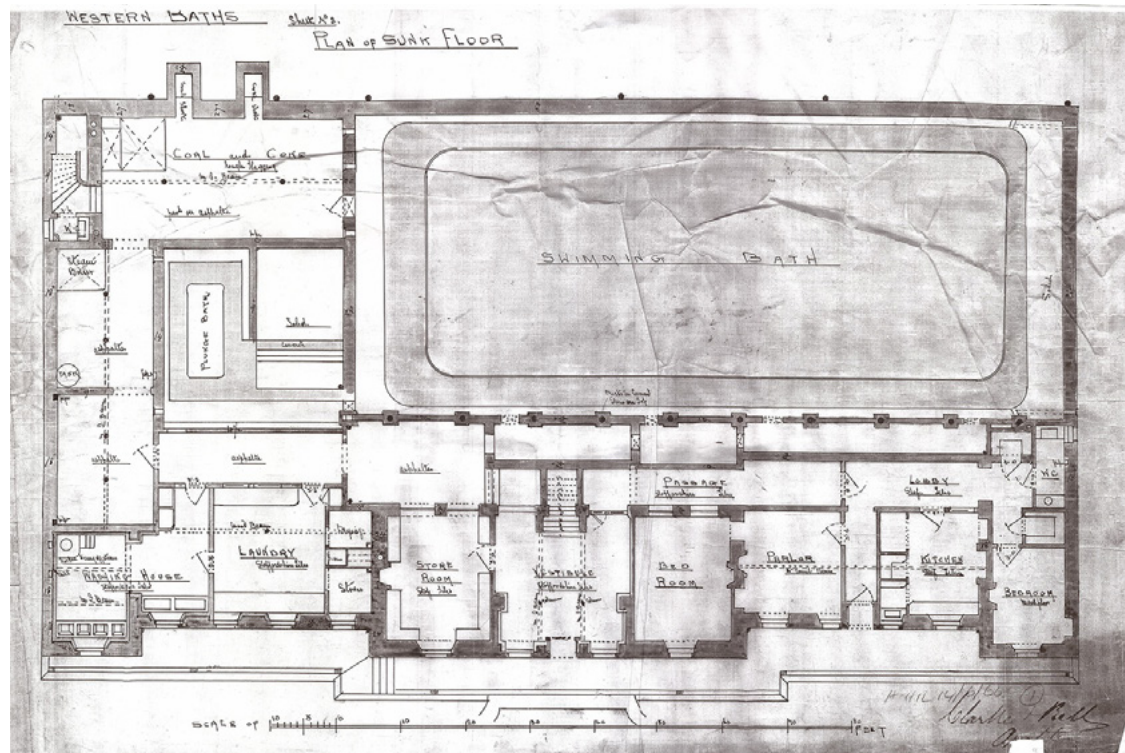
³ Zie: Daniel Ibañez en Nikos Katsikis, 'Editorial', *New Geographies*, nr. 6: *Grounding Metabolism* (2014), 2-9.

Front view of the Royal Baths at Harrogate/ Vooraanzicht van de Royal Baths in Harrogate. Architects/ ontwerp: F.T. Baggalay & F. Bristowe, 1894-1897

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
oase 104

24

Basement floor plan of the Western Baths Club/ Plattegrond van de kelderverdieping van de Western Baths Club. Architects/ ontwerp: William Clark & George Bell, 1876

and culture but also a coevolutionary dynamic between technology and the human body'.⁴ However, this dynamic did not simply rest on the physical enhancement of water infrastructure but occurred as a sociocultural transformation in the morality norms and behaviour patterns of Victorian society. Maria Kaika highlights that mental and bodily cleansing in public baths was considered a safe and hygienic activity, certainly in comparison to contact with unhealthy water by swimming in lakes and rivers as well as drinking it.⁵ Accordingly, Tom Crook considers Victorian Turkish baths schools for the moral training of people, as follows:

Victorian public baths [were] political spaces where subjects went to practise and enhance their powers of selfgovernment, and in so doing embody and perform a clean and respectable lifestyle . . . bathing was a privilege that had to be paid for and as such actively adopted as a lifestyle choice; and, to this extent, they were about facilitating, rather than coercing, a certain civilised freedom.⁶

Until the mid-nineteenth century, public bathing in the British Isles was seen as a private aspect

The Metabolism of the Victorian Turkish Bath/
Het metabolisme van het Victoriaanse Turkse bad
Burkay Pasin, Gül Kacmaz Erk

25

BACK

vanuit de private badkamer door naar publieke gelegenheden, zoals het Turkse bad.

Matthew Gandy definieert de stedelijke stofwisseling als de symbiotische relatie tussen sociale en biofysische organen van de stedelijke ruimte, en hij stelt dat deze relatie 'niet alleen een hybride interactie tussen natuur en cultuur met zich meebracht, maar ook een co-evolutionaire dynamiek tussen technologie en het menselijk lichaam'.⁴ Deze dynamiek was echter niet slechts gebaseerd op de verbetering van de waterhuishouding, maar nam ook de vorm aan van een maatschappelijk-culturele transformatie van de moraal en de gedragspatronen in de Victoriaanse samenleving. Maria Kaika benadrukt dat mentale en lichamelijke reiniging in openbare baden werd beschouwd als een veilige en hygiënische activiteit, zeker in vergelijking met het contact met ongezond water door het zwemmen in meren en rivieren, en het drinken ervan.⁵ Tom Crook beschouwt Victoriaanse Turkse baden daarom als scholen voor de morele training van mensen en zegt:

In de Victoriaanse tijd [waren] openbare baden politieke ruimten waar mensen naar toe gingen om hun zelfbeheersing te oefenen

of the elite classes' daily life, carried out in communal baths and pump- and assembly-rooms.⁷ Later on, the attitudes of the upper and middle classes toward leisure converged, which was seen in changing social habits such as 'the institution of summer holiday at the seaside, the extension of reading to all classes, drinking in public houses'.⁸ The ideology was to civilise lower classes by raising them to a middle-class status with respect to public morality.

The Industrial Revolution had engendered various threats to public health. This led to an understanding of civility closely associated with

⁴ Matthew Gandy, 'Rethinking Urban Metabolism: Water, Space and the Modern City', *City*, vol. 8 (2004) no. 3, 364-367.

⁵ Maria Kaika, 'Interrogating the Geographies of the Familiar: Domesticating Nature and Constructing the Autonomy of the Modern Home', *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 28 (2004) no. 2, 268.

⁶ Tom Crook, 'Schools for the Moral Training of the People: Public Baths, Liberalism and the Promotion of Cleanliness in Victorian Britain', *European Review of History* vol. 13 (2006) no. 1, 21.

⁷ Jane M. Adams, *Healing with Water: English Spas and the Water Cure, 1840-1960* (Manchester: Manchester University Press, 2015), 1.

⁸ John Gloag, *Victorian Comfort: A Social History of Design from 1830-1900*, (London: Adam and Charles Black, 1961), 169.

en te verbeteren, en al doende de reinheid en respectabiliteit die bij hun levensstijl behoorde tot uitdrukking te brengen (...) baden was een voorrecht waarvoor moest worden betaald en vertegenwoordigde als zodanig een actieve keuze voor een bepaalde levensstijl, en in die zin ging het er in de baden om, een bepaalde beschaafde vrijheid te faciliteren, niet om die af te dwingen.⁶

Tot het midden van de negentiende eeuw werd openbaar baden op de Britse eilanden beschouwd als een privé-aspect van het dagelijks leven van de elite dat zich afspeelde in de gemeenschappelijke badhuizen en bij de geneeskrachtige bronnen waar zij elkaar ontmoetten.⁷

⁴ Matthew Gandy, 'Rethinking Urban Metabolism: Water, Space and the Modern City', *City*, jrg. 8 (2004) nr. 3, 364-367.

⁵ Maria Kaika, 'Interrogating the Geographies of the Familiar: Domesticating Nature and Constructing the Autonomy of the Modern Home', *International Journal of Urban and Regional Research*, jrg. 28 (2004) nr. 2, 268.

⁶ Tom Crook, 'Schools for the Moral Training of the People: Public Baths, Liberalism and the Promotion of Cleanliness in Victorian Britain', *European Review of History*, jrg. 13 (2006) nr. 1, 21.

⁷ Jane M. Adams, *Healing with Water: English Spas and the Water Cure, 1840-1960* (Manchester: Manchester University Press, 2015), 1.

personal hygiene. As public bathing became a popular leisure activity, personal cleanliness was increasingly associated with respectability. It became 'a symbol of middle-class status, self-respect, and civility that public baths were seen as the most effective way to improve health, morality, and social respectability of the urban poor'.⁹ Having connected cleanliness with moral purity, the baths were believed to 'cleanse the social fabric of a society threatened by the poverty, crime, and disorder of burgeoning urban slums'.¹⁰

Scholars of Orientalism have mainly emphasised the visual aspects of Turkish baths as indicators of pleasure peculiar to Eastern cultures.¹¹ However, with their adaptation into Victorian public life, Eastern values of cleanliness, pleasure and (single-sex) sociability were associated with Western norms of health, leisure and privacy. Thus, they further generated a social tissue to support the physical infrastructure of urban metabolism in the British Isles.

Health and Cleanliness

The Turkish Bath Movement in the British Isles started in the late 1840s, with the pioneering of David Urquhart, who had the opportunity to

experience traditional bathing rituals of the Turks during his secretariat in the British Consulate in Istanbul between 1830 and 1837. On his return to Britain, he gave a series of public lectures on the medical, mental and social benefits of the baths.

For Urquhart and his disciples, the most compelling factor in the promotion of Victorian Turkish baths was the pursuit of health and cleanliness for society as a whole. The cholera epidemic had led to the opening of public baths and washhouses regulated by local authorities.¹² Urquhart asserted that the existing baths, with their individual tubs, were less hygienic and economic than Turkish baths, which allow a large number of people to bathe in a single large hot space.¹³ For Dr Barter, who established the first Turkish bath in Ireland in 1857, there was no medicine equal to the Turkish bath as a purifier. He claimed that 'chronic skin diseases were not known among the Turks, who were seldom ill, and more long-lived than the Westerners'.¹⁴

As an aspect of urban metabolism, the Victorian Turkish bath served physical cleanliness as well as bodily awareness. Crook high-

lights that the skin became a 'cubicle space', in which a sensory intimacy is shaped between individuals and their own bodies: a space of self-discipline and self-respect formalised by regular acts of bathing.¹⁵ The symbiosis between the body's cubicle space and the physical space of the baths reflects a labyrinthian spatial arrangement. In the cases of Western Baths Club, Swindon Health Hydro, Portobello Swim Centre and Harrogate Royal Baths, for instance, the exposure of the body to water, humidity, temperature and steam are not limited to the steam room, swimming pool and plunge pool, etc. This cubicle space also extends toward the shared spaces of the baths when entering, (un-)dressing, waiting, strolling and resting. In other words, the proximity of interlocking chambers prevents a strict public/private division, by encouraging users to stay healthy and clean, to act respectfully and to avoid improper behaviour.

A considerable number of Victorian Turkish baths were established as part of health centres and hospitals. In addition to dry hot-air baths, these building complexes incorporated supplementary services such as cold water treatments, cold sheet baths, sitz baths, ice-cold showers,

massages and hydrotherapy. Many different clients and attendants took part in these services: 'wounded soldiers, passing visitors, families, medics, masseuses, technicians, cooks, porters and servants'.¹⁶

Leisure and Pleasure

One emergent aspect in Victorian society was the dissociation of leisure and working time.

⁹ Adeline Masquelier, 'Dirt, Undress, and Difference: An Introduction', in: A. Masquelier (ed.), *Dirt, Undress, and Difference: Critical Perspectives on the Body's Surface* (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2005), 1-33: 6.

¹⁰ Ibid.

¹¹ See: John M. MacKenzie, *Orientalism: History, Theory and the Arts* (Manchester: Manchester University Press, 1995), 21; Nebahat Avcıoğlu, *Turquerie and the Politics of Representation, 1728-1876* (Farnham: Ashgate, 2011), 201-205.

¹² Agnes Campbell, *Report on Public Baths and Wash-houses in the United Kingdom* (Edinburgh: The University Press, 1918), 4-5.

¹³ David Urquhart, 'On the Art of Constructing Turkish Baths, and Their Economy as a Means of Cleanliness', *The Journal of the Society of Arts*, vol. 10 (1862) no. 484, 220-235.

¹⁴ Richard Barter, 'A Lecture on the Improved Turkish Bath Delivered at Bradford', in: *Descriptive Notice of the Rise and Progress of the Irish Graffenberg, St. Ann's Hill, Blarney* (London: Routledge, 1858), 1-28: 25.

¹⁵ Crook, 'Schools for the Moral Training of the People', op. cit. (note 6), 561.

¹⁶ Ronan Foley, 'The Roman-Irish Bath: Medical/health history as therapeutic assemblage', *Social Science & Medicine*, vol. 4 (2014) no. 106, 10-19: 15.

Later kwamen opvattingen over de vrije tijd van de elite en die van de middenklasse dichter bij elkaar te liggen, wat zich manifesteerde in wijzigende sociale gewoonten zoals 'het doorbrengen van de zomervakantie aan zee, de uitbreiding van de geletterdheid naar alle klassen en het drinken in openbare gelegenheden'.⁸ Het ideaal was om de lagere klassen beschaving bij te brengen door deze qua publieke moraal te verheffen tot de middenklasse.

De industriële revolutie had verschillende gevaren voor de volksgezondheid veroorzaakt. Dit leidde tot een begrip van fatsoen dat nauw samenhang met persoonlijke hygiëne. Naarmate publiekelijk baden zich ontwikkelde tot een populaire vrijetijdsbesteding, werd persoonlijke hygiëne steeds sterker geassocieerd met respectabiliteit. Het groeide uit tot 'een symbool van middenklasse status, zelfrespect en fatsoen, en het openbare badhuis werd gezien als het meest effectieve middel om de gezondheid, de moraal en de maatschappelijke respectabiliteit van arme stedelingen te verbeteren'.⁹ De badhuizen koppelden reinheid aan morele zuiverheid en men nam aan dat zij 'het sociale weefsel van een samenleving die bedreigd werd door

de armoede, de criminaliteit en de chaos van de ontluikende sloppenwijken van de steden, [konden] zuiveren'.¹⁰

Oriëntalistie hebben vooral de visuele aspecten van de Turkse baden uit de Victoriaanse tijd benoemd als indicatoren van een type vermaak dat eigen zou zijn aan de oosterse cultuur.¹¹ De aanpassing van de Turkse baden aan het Victoriaanse openbare leven betekende echter dat de oosterse waarden reinheid, vermaak en (homo)socialiteit werden gekoppeld aan westerse opvattingen over gezondheid, vrijetijdsbesteding en privacy. Zo droegen zij bij aan de totstandkoming van een maatschappelijk weefsel dat de fysieke infrastructuur van het stedelijke metabolisme op de Britse eilanden ondersteunde.

Gezondheid en reinheid

De populariteit van het Turkse bad op de Britse eilanden begon eind jaren 1840 met de pionier David Urquhart, die in de gelegenheid was om de traditionele badrituelen van de Turken te ervaren, toen hij van 1830 tot 1837 werkzaam was als secretaris op het Britse consulaat in Istanbul. Na zijn terugkeer in Groot-Brittannië gaf hij een reeks openbare lezingen over het

medische, mentale en maatschappelijke nut van de baden.

Urquhart en zijn aanhangers waren vooral voorstander van de introductie van Turkse badhuizen in de Britse samenleving omdat zij gezondheid en hygiëne voor de hele maatschappij nastreefden. De cholera-epidemie had geleid tot de oprichting van openbare badhuizen en wasplaatsen die door de overheid werden gereguleerd.¹² Urquhart stelde dat de bestaande badhuizen met hun individuele baden minder hygiënisch en economisch waren dan de Turkse baden, waarin grote groepen mensen tegelijk in een enkele grote, warme ruimte baadden.¹³ Volgens de arts Barter, die in 1857 het eerste Turkse bad in Ierland opende, was er geen enkel medicijn dat de zuiverende kwaliteiten van het Turkse bad kon evenaren. Hij beweerde dat 'Turken niet bekend waren met chronische huidaandoeningen, dat ze zelden ziek waren en een langere levensverwachting hadden dan westerlingen'.¹⁴

Als een aspect van het stedelijke metabolisme zorgde het Turkse bad in de Victoriaanse tijd niet alleen voor fysieke reinheid, maar ook voor een sterker bewustzijn van het eigen lichaam.

Crook benadrukt dat de huid als een soort 'celruimte' (*cubicle space*) werd gedacht, waarin een zintuiglijke intimiteit tussen het individu en zijn eigen lichaam plaatsvindt: een ruimte voor zelfdiscipline en zelfrespect, geformaliseerd door regelmatig baden.¹⁵ De symbiose tussen de lichamelijke 'celruimte' en de ruimte van het bad weerspiegelt een labyrinthische ruimtelijke opzet. In het geval van bijvoorbeeld de Western Baths

⁸ John Glog, *Victorian Comfort: A Social History of Design from 1830-1900* (Londen: Adam & Charles Black, 1961), 169.

⁹ Adeline Masquelier, 'Dirt, Undress, and Difference: An Introduction', in: A. Masquelier (red.), *Dirt, Undress, and Difference: Critical Perspectives on the Body's Surface* (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2005), 1-33: 6.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Zie: John M. MacKenzie, *Orientalism: History, Theory and the Arts* (Manchester: Manchester University Press, 1995), 21; Nebahat Avcıoğlu, *Turquerie and the Politics of Representation, 1728-1876* (Farnham: Ashgate, 2011), 201-205.

¹² Agnes Campbell, *Report on Public Baths and Wash-houses in the United Kingdom* (Edinburgh: The University Press, 1918), 4-5.

¹³ David Urquhart, 'On the Art of Constructing Turkish Baths, and Their Economy as a Means of Cleanliness', *The Journal of the Society of Arts*, jrg. 10 (1862) nr. 484, 220-235.

¹⁴ Richard Barter, 'A Lecture on the Improved Turkish Bath Delivered at Bradford', in: *Descriptive Notice of the Rise and Progress of the Irish Graffenberg, St. Ann's Hill, Blarney* (London: Routledge, 1858), 1-28: 25.

¹⁵ Crook, 'Schools for the Moral Training of the People', op. cit. (noot 6), 561.

For the middle class, leisure time did not mean an opportunity for mere pleasure but another occasion for mental purification and morality. Breatnach considers the conception of leisure in the mid-nineteenth century as 'a fundamental anxiety that leisure should not be too pleasurable, but that it must serve other serious purposes . . . under legal and philanthropic control bringing alternative activities such as men's clubs [and] museum visits'.¹⁷

As institutions of moral reform, Victorian Turkish baths were alleviating the potentially dangerous social energy immanent within the working classes living in urban areas.¹⁸ In addition to steam rooms, saunas and hot rooms of varying degrees, the bath complexes included spaces such as a café, a hairdresser's salon, a reading room, a billiard room, a massage parlour, a lecture hall and a gymnasium, offering a rich environment of leisure and pleasure.

Urquhart considered the Turkish bath an instrument for social mixing, claiming that it should be cheap enough for the working classes who had little access to running water.¹⁹ Those visiting the baths did not form a homogeneous group; they varied in terms of profession and social

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
oase 104

Club, de Swindon Health Hydro, het Portobello Swim Center en de Harrogate Royal Baths blijft de blootstelling van het lichaam aan water, vochtigheid, temperatuur en stoom niet beperkt tot het stoombad, het zwembad en het dompelbad, enzovoort. De 'celruimte' maakt ook deel uit van de gemeenschappelijke vertrekken in het badhuis: de entree, kleedkamers en de ruimten om te wachten, te verpozen en uit te rusten. Met andere woorden, de reeks in elkaar grijpende ruimten verhindert een strikte scheiding tussen openbaar en privé door gebruikers ertoe aan te zetten gezond en schoon te zijn, elkaar te respecteren en ongepast gedrag te vermijden.

In de Victoriaanse tijd waren Turkse baden dikwijls ondergebracht bij gezondheidscentra en ziekenhuizen. Naast droge-heteluchtbaden werden in deze gebouwen ook andere diensten aangeboden, zoals koudwaterbaden of pakkingen in koude natte doeken, zitbaden, ijskoude douches, massages en hydrotherapie. Hier waren veel verschillende klanten en behandelaars bij betrokken: 'gewonde soldaten, passerende bezoekers, gezinnen, medici, masseuses, technici, koks, dragers en bedienden'.¹⁶

Interior view showing the relaxation room of Harrogate Royal Baths/
Interieur van de ontspanningsruimte in de Royal Baths in Harrogate

status: 'tradesmen, artisans, shop assistants, clerks, engineers, apprentices, factory girls, students, seamen, sweeps, mothers with children, carters, labourers, domestic servants, and people of small means who live in apartments'.²⁰

Many authorities believed that the baths were places of indolence and luxury, so introducing them to the lower classes would be quite difficult.²¹ In contrast, Breatnach asserts that the 'bizarre' interiors of baths which were 'eclectic mixtures of oriental decoration and ancient Roman historical tripartite spatial arrangement' were designed to express 'middle-class identity'.²² The eclectic use of classical elements such as Corinthian columns, arched openings, triangular pediments and Eastern motifs such as horse-shoe arches and decorative minarets on the exterior clearly set the baths apart from the buildings surrounding them. The interiors reflected a similar eclecticism with the use of stained glass, arched doorways, tracery, onion domes, patterned tiling, coloured plastering and half-moon apertures. The Royal Baths in Harrogate, the Oriental Baths in London and the Victoria Baths in Manchester are some of the examples with neoclassical exteriors and Saracenic

The Metabolism of the Victorian Turkish Bath/
Het metabolisme van het Victoriaanse Turkse bad
Burkay Pasin, Gül Kacmaz Erk

Leisure & Pleasure

In de Victoriaanse samenleving begon er een verschil te ontstaan tussen vrije tijd en werkdag. Voor de middenklasse was vrije tijd niet zozeer bestemd voor vermaak, maar eerder voor mentale puurheid en morele verheffing. Breatnach beschrijft de opvatting die in het midden van de negentiende eeuw over vrije tijd heerste als 'een fundamentele vrees voor vrije tijd als ál te aangenaam, als iets dat aan andere, serieuze doeleinden (...) van juridische of filantropische aard moest worden besteed, bijvoorbeeld aan alternatieve activiteiten zoals het bezoeken van herenclubs en musea'.¹⁷

Als instellingen voor morele hervorming zorgden de Turkse badhuizen uit de negentiende eeuw ervoor dat de potentieel gevaarlijke sociale energie van de in de stedelijke gebieden samengepakte arbeidersklasse in goede banen kon worden gestuurd.¹⁸ Naast stoombaden, sauna's en tot verschillende temperaturen verhitte ruimten omvatten de badcomplexen ook functies als een café, een kapper, een leeszaal, een biljartzaal, een massagesalon, een lezingenzaal en een gymnastiekzaal, en boden zo een rijke omgeving voor vrijetijdsbesteding en vermaak.

interiors, which stand apart from the surrounding buildings, attracting the attention of potential clients. The sublime aesthetic quality of the baths assigned a prestigious status to their users, independent of their class.

Baths and Consumerism

In the social history of the Victorian Turkish bath, one can identify a changing urban metabolism that reflects modern and Eurocentric norms of personhood and sociability. Today, this process has evolved into a further stage: consumerism. The gradual decline of the baths began in the mid-twentieth century due to increasing fuel costs, the increase in the number of homes with

¹⁷ Teresa Breatnach, 'For Health and Pleasure, The Turkish Bath in Victorian Ireland', *Victorian Literature and Culture*, vol. 32 (2004) no. 1, 163.

¹⁸ Crook, 'Schools for the Moral Training of the People', op. cit. (note 6), 25.

¹⁹ David Urquhart, *The Pillars of Hercules, or, A Narrative of Travels in Spain and Morocco in 1848* (New York: Harper & Brothers, 1850), 64.

²⁰ Campbell, *Report on Public Baths and Wash-houses*, op. cit. (note 12), 28.

²¹ Shifrin, *Victorian Turkish Baths*, op. cit. (note 1), 98.

²² Breatnach, 'For Health and Pleasure', op. cit. (note 17), 165-166.

Urquhart beschouwde het Turkse bad als een instrument om sociaal te mixen; hij beweerde dat het goedkoop genoeg moest zijn voor de arbeidersklasse, die zelden toegang had tot stromend water.¹⁹ De bezoekers van de badhuizen vormden geen homogene groep, maar een qua beroep en sociale status gevarieerde mengeling: 'handelaars, ambachtslieden, winkelbedienden, griffiers, technici, leerlingen, fabrieksmeisjes, studenten, zeelui, straatvegers, moeders met kinderen, voerlui, arbeiders, huisbedienden, en mensen met een kleine beurs en kleinbehuisd'.²⁰

Veel autoriteiten beschouwden de badhuizen als oorden van indolentie en luxe en dachten dat het vrij moeilijk zou zijn om de lagere klassen

¹⁶ Ronan Foley, 'The Roman-Irish Bath: Medical/Health History as Therapeutic Assemblage', *Social Science & Medicine*, jrg. 4 (2014) nr. 106, 10-19: 15.

¹⁷ Teresa Breatnach, 'For Health and Pleasure, The Turkish Bath in Victorian Ireland', *Victorian Literature and Culture*, jrg. 32 (2004) nr. 1, 163.

¹⁸ Crook, 'Schools for the Moral Training of the People: Public Baths, Liberalism and the Promotion of Cleanliness in Victorian Britain', op. cit. (noot 6), 25.

¹⁹ David Urquhart, *The Pillars of Hercules, or, A Narrative of Travels in Spain and Morocco in 1848* (New York: Harper & Brothers, 1850), 64.

²⁰ Campbell, *Report on Public Baths and Wash-houses*, op. cit. (noot 12), 28.

running water, alternative healthcare methods and the advent of modern saunas. Today, the baths that still exist seem to have lost their erstwhile missions of unifying society by promoting bodily and mental health as well as associating aesthetic pleasure with leisure.

Interviews with managers of these baths have revealed remarkable data regarding the transformation of this metabolism toward that of the consumer culture.²³ The Royal Baths at Harrogate, for instance, which used to be a health centre, no longer offers special healthcare services; it is now a spa with a beauty salon, primarily used by women. Its eclectic qualities are still relevant to its users, but in terms of getting to visit a listed building for visual pleasure rather than expressing their class identity. In a similar vein, the distinguished members of the Arlington Baths Club and the Western Baths Club in Glasgow do not come primarily to socialise in these complexes, but view the activities of bathing, swimming and having a massage as services of individual relaxation.

It can be argued that the archetype of the Victorian Turkish bath, read as a paradigm of changing urban metabolism, has been reduced

The Urban Household of Metabolism/
Het stedelijk huishouden van het metabolisme
oase 104

30

ertoe te bewegen er gebruik van te maken.²¹ Breathnach beweert daarentegen dat de 'bizarre' interieurs van de badhuizen, 'eclectische mengsels van oosterse decoratie en Oud-Romeinse historische tripartiete ordening', ontworpen waren om uitdrukking te geven aan 'de identiteit van de middenklasse'.²² Het eclectische gebruik van klassieke elementen zoals Korinthische zuilen, boogvormige openingen, driehoekige frontons en oosterse motieven zoals hoefijzerbogen en decoratieve minaretten aan de buitenkant zorgde ervoor dat de badhuizen duidelijk afstaken bij de hen omringende gebouwen. De interieurs weerspiegelden door het gebruik van gebrandschilderd glas-in-lood, gebogen deuropeningen, tracerwerk, uienkoepels, tegelpatronen, gekleurd pleisterwerk en halve-maanvormige openingen een gelijksoortig eclecticisme. De Royal Baths in Harrogate, de Oriental Baths in Londen en de Victoria Baths in Manchester zijn slechts enkele voorbeelden van badhuizen die, met hun met neoklassieke exterieurs en Saraceense interieurs, los van de omliggende gebouwen de aandacht proberen te trekken van mogelijke bezoekers. De sublieme esthetische kwaliteit van de baden bezorgde

to an architectural stereotype. Its varying versions in size and arrangement can be found in contemporary health and spa centres worldwide. In these centres, traditional bathing spaces of various cultures such as the Turkish bath, the Russian steam room and the Finnish sauna are combined in a context-free approach within a single space, where issues of health and leisure are considered functional rather than socio-cultural and moral aspects of urban metabolism.

²³
This information is based on separate interviews with Andrew Mc Gill, the manager of the Arlington Baths Club, on 18 September 2017, with Fraser Makeham, the manager of the Western Baths Club, on 20 September 2017, and with Christopher Mason, the manager of the Harrogate Royal Baths, on 28 October 2017.

de gebruikers een prestigieuze status, onafhankelijk van klassenverschillen.

Baden en consumentisme

De sociale ontwikkeling van het Turkse bad in de Victoriaanse tijd laat een veranderend stedelijk metabolisme zien, dat uitdrukking geeft aan moderne en eurocentrische normen van mens-zijn en gemeenschapszin. Vandaag de dag is dit proces geëvolueerd naar een volgende fase: de consumentistische. Door stijgende brandstofkosten, de toename van het aantal woningen met stromend water, alternatieve geneeswijzen en de komst van moderne sauna's begon de geleidelijke teloorgang van de badhuizen al in het midden van de twintigste eeuw. De vandaag de dag nog bestaande baden lijken hun vroegere taken uit handen te hebben gegeven, zoals het sociaal samenbrengen van mensen door de bevordering van lichamelijke en mentale fitheid, en het combineren van esthetisch vermaak met vrijetijdsbesteding.

Interviews met managers van zulke baden hebben opmerkelijke gegevens aan het licht gebracht over de transformatie van het eerdere metabolisme naar dat van de consumentistische

The Metabolism of the Victorian Turkish Bath/
Het metabolisme van het Victoriaanse Turkse bad
Burkay Pasin, Gül Kacmaz Erk

31

BACK

cultuur.²³ De Royal Baths in Harrogate, vroeger een gezondheidscentrum, biedt tegenwoordig niet langer geneeskundige diensten aan, maar is nu een spa met schoonheidssalon die vooral wordt bezocht door vrouwen. De eclectische kenmerken zijn nog steeds van belang voor de gebruikers, maar dan eerder omdat deze graag een monumentaal gebouw bezoeken waaraan visueel plezier te beleven is, dan dat ze zo nodig hun klasse-identiteit moeten uitdragen. Op dezelfde manier komen de speciale leden van de Arlington Baths Club en de Western Baths Club in Glasgow niet naar deze complexen om te socialiseren, maar ervaren ze het baden, zwemmen en gemasseerd worden als bezigheden ter individuele ontspanning.

Je zou kunnen beweren dat het archetype van het Victoriaanse Turkse bad, als een paradigma van de veranderende stedelijke stofwisseling, vandaag de dag is verworden tot een architectonisch stereotype. De qua grootte en inrichting verschillende versies van de badgelegenheden zijn tegenwoordig over de hele wereld te vinden in de diverse gezondheids- en wellnesscentra. Hier worden traditionele badruimten uit verschillende culturen, zoals het Turkse bad,

het Russische stoombad en de Finse sauna, contextvrij met elkaar gecombineerd in één enkele ruimte, waarbij kwesties van gezondheid en vrijetijdsbesteding eerder als functionele, dan als sociaal-culturele en morele aspecten van het stedelijke metabolisme worden beschouwd.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

²¹
Shifrin, *Victorian Turkish Baths*, op. cit. (noot 1), 98.

²²
Breathnach, 'For Health and Pleasure', op. cit. (noot 17), 165-166.

²³
Deze informatie is gebaseerd op interviews met Andrew Mc Gill, de manager van de Arlington Baths Club, op 18 september 2017; Fraser Makeham, de manager van de Western Baths Club, op 20 september 2017; Christopher Mason, de manager van de Harrogate Royal Baths, op 28 oktober 2017.